

گزارش کارشناسی واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده»[□] (با تأکید بر تنظیم خانواده)

فاطمه علی عسکری *

چکیده

هدف: بررسی روند تصویب واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» و نقد کتابهای موجود.
روش: توصیفی و کتابخانه‌ای. **یافته‌ها:** هدف کلی از واحد درسی تنظیم خانواده، ایجاد توازن بین امکانات و تعداد فرزندان و ایجاد هماهنگی بین جمعیت و تولید در سطح جامعه است؛ اما با توجه به مدارک موجود، معلوم می‌شود که واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» با اینکه چند سالی است در راستای کنترل جمعیت در دانشگاه‌های کشور تدریس می‌شود، اما تدریس آن با مشکلاتی مواجه بوده است. **نتیجه‌گیری:** باید مطالب مربوط به تنظیم خانواده در زمان ازدواج و در مراکز مشاوره به دختران و پسران به صورت تفصیلی آموزش داده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود درس «دانش خانواده» با محوریت معیارهای انتخاب همسر، ازدواج آسان و... در دانشگاه‌ها تدریس شود.

کلید واژه‌ها: تنظیم خانواده، جمعیت، کنترل جمعیت، سلامت، دانش خانواده.

□ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۱۲/۲۲؛ تصویب نهایی: ۱۳۹۰/۵/۲.

* کارشناس مامانی؛ E-mail: dabirkaneh@sno.rayezanan.ir

▪ طرح مسئله

پیشرفت، توسعه و بالندگی هر کشور در گرو رشد فکری آحاد جامعه است و بدون تردید، کمیت و کیفیت آموزش به قشر فرهیخته دانشگاهی، به خصوص قشر جوان جویای علم بستگی دارد؛ زیرا دانشگاه، مرکز تحقیق و دستیابی به نکات زیربنایی علوم مختلف است و در بسیاری از موارد، دانش‌آموختگان این مراکز باید با اطلاع از یک علم به کندوکاو پیرامون آن پرداخته، ضمن دستیابی به مبانی اصلی علم مورد نظر، بتوانند از نتایج حاصل از آن، زندگی خویش را سامان بخشند. در این مجال با بررسی اجمالی واحد درس «جمعیت و تنظیم خانواده»، ضرورتها، بایدها و نبایدهای آن مورد واکاوی و نقد قرار گرفته است.

بر اساس تعریف سازمان بهداشت جهانی، تنظیم خانواده مشتمل بر اقداماتی است که افراد و زوجها را یاری می‌دهد تا از داشتن فرزند ناخواسته جلوگیری کرده، فاصله بین فرزندان را تنظیم کنند، زمان تولد فرزندان را با سن و سایر شرایط خود تطبیق دهند و آگاهانه درباره تعداد فرزندان تصمیم بگیرند. خدماتی که این نیت را میسر می‌سازد، شامل آموزش، مشاوره درباره تنظیم خانواده، تأمین وسایل جلوگیری از بارداری، کمک به کسانی که نابارور هستند و آموزش پدران و مادران درباره خانواده و فرزندان (انینجانی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۲۹)

طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی، تنظیم خانواده علاوه بر خانواده‌ها، افراد دیگر جامعه را نیز که ازدواج نکرده یا حتی در شرف ازدواج هم نیستند، تحت پوشش قرار می‌دهد. نکته قابل تأمل اینکه، تعریف مذکور بر اساس باورهای غربی مطرح شده و بدون تردید با وضعیت اجتماعی - فرهنگی کشور ایران قرابت و نزدیکی ندارد. هر چند موضوعات بهداشتی - پزشکی در تمام جهان به لحاظ اینکه نوع بشر را مد نظر دارد، قابل احترام و مورد استفاده و بهره‌برداری است؛ اما تعمیم این موضوع بهداشتی که به نوعی با مسائل فرهنگی - اجتماعی جامعه عجین شده، به تمام دنیا شایسته نیست. به نظر می‌رسد، مدیران بهداشتی و درمانی کشور باید در طرح موضوعات مختلف پزشکی، بهداشتی - درمانی و ارائه چنین آموزش‌هایی برای همه اقشار جامعه، تأمل خاصی بکنند. در این گزارش کارشناسی، روند تصویب واحد درس عمومی جمعیت و تنظیم خانواده، بررسی آموزش این واحد و اشکالات آن، روند بازنگری سرفصل‌های مصوب واحد درسی و طرح اشکالات محتوایی برخی از کتب، بیان می‌شود.

▪ مفهوم تنظیم خانواده

تعاریف مختلفی از اصطلاح «تنظیم خانواده» ارائه شده؛ اما تعریف سازمان جهانی بهداشت عبارت است از: - یک روش، اندیشه و زندگی که داوطلبانه و بر پایه آگاهی، بینش و تصمیم‌گیری مسئولانه از سوی افراد

گزارش کارشناسی واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» ♦ ۱۶۷

وزن و شوهرها به خاطر ارتقای تندرستی و بهزیستی خانواده اتخاذ می‌شود و از این رو، در توسعه اجتماعی کشور سهم مؤثری دارد.

- اقداماتی که افراد و خانواده‌ها را یاری می‌دهد تا از داشتن فرزند ناخواسته جلوگیری کنند. فاصله بین فرزندان را تنظیم کرده، زمان تولد فرزندان را با سن و شرایط دیگر خود تطبیق دهند و آگاهانه درباره تعداد فرزندان تصمیم بگیرند. خدماتی که این نیت را میسر می‌سازد، مشتمل بر آموزش و مشاوره درباره تنظیم خانواده با تأمین وسایل جلوگیری از بارداری، کمک به کسانی که نابارور هستند و آموزش زوجین است.

- اتخاذ یک سیاست جمعیتی از سوی خانواده‌ها که داوطلبانه و بر پایه آگاهی، بینش و تصمیم‌گیری مسئولانه از سوی والدین به خاطر ارتقای تندرستی و بهزیستی اعضای آن، اجرا می‌شود. (صادقی‌پور و تحویل‌داری، ۱۳۸۳، ص ۱۸۸)

○ اهداف تنظیم خانواده

□ هدف کلی

هدف کلی^۱ این واحد درسی عبارت است از ایجاد توازن بین امکانات و تعداد فرزند در خانواده و ایجاد هماهنگی بین جمعیت و تولید در سطح جامعه.

□ هدف جزئی

اهداف اختصاصی^۲ عبارتند از: «داشتن کودک به دلخواه؛ جلوگیری از بارداری ناخواسته؛ کاستن از بارداری‌های پرخطر؛ تنظیم فاصله بین بارداری‌ها؛ کاهش میزان سقط جنین‌های غیر قانونی؛ کاهش بیماری‌های ژنتیکی؛ کاستن ابتلا ی مادر و کودک به سوء تغذیه؛ فراهم آوردن امکان پرورش، تغذیه و آموزش فرزندان؛ تأمین سلامت مادر و کودک؛ تأمین سلامت جسمانی و روانی کل اعضای خانواده؛ هماهنگی رشد جمعیت و عوامل توسعه؛ برقراری تناسب بین بودجه خانواده و تعداد فرزندان؛ رعایت حقوق و آزادی زنان و فراهم کردن امکان مشارکت زنان». (همان، صص ۱۸۹-۱۹۰)

■ پیشینه تنظیم خانواده در ایران

پس از انقلاب اسلامی و اعلام نتایج سرشماری در دهه ۱۳۶۰ و اعلام خطر افزایش انفجاری جمعیت،

1. General Objective

r. Specific Objectives

دولت بر آن شد تا با اتخاذ تدابیر و سیاستهای رسمی، به کاهش موالید اقدام کند. در سال ۱۳۶۸، سیاست رسمی کشور مبنی بر کاهش موالید تحت عنوان «تنظیم خانواده»، اتخاذ و اجرای آن به وزارتخانه‌های بهداشت و درمان و آموزش پزشکی، فرهنگ و آموزش عالی، آموزش و پرورش و سازمان‌های مربوط محوّل شد. در سال ۱۳۶۹، شورایی با عنوان «شورای تحدید موالید» با تصویب دولت و ریاست وزیر بهداشت و درمان و آموزش پزشکی تشکیل شد و در سال ۱۳۷۰ با ایجاد اداره‌ای به نام «اداره کل جمعیت و تنظیم خانواده»، برنامه‌های کنترل جمعیت گسترش یافت.

در نهایت، در تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۷۲ «قانون تنظیم خانواده» مشتمل بر ۱۴ ماده و دو تبصره در مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ دوم خرداد ۱۳۷۲ به تأیید شورای نگهبان رسید. بر اساس این قانون، تمامی امتیازهای متعلق به فرزند سوم به بعد، حذف و محدودیت‌هایی برای کثرت اولاد در نظر گرفته شد. همچنین ماده ۱۲ این قانون، وزارت آموزش و پرورش را موظف کرد مطالب آموزشی مربوط به جمعیت و تأمین سلامت مادر و کودک را در متون درسی به نحو مؤثر بگنجانند. در همین ارتباط، وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی همراه با وزارت فرهنگ و آموزش عالی موظف شدند واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» را در تمامی رشته‌های آموزشی خود بگنجانند.

در همین راستا، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی موظف شد زمینه‌های جلب مشارکت فعال و مؤثر روزنامه‌نگاران، فیلمسازان و سایر هنرمندان را به منظور ارتقای سطح آگاهی‌های عمومی از برنامه جمعیت و تنظیم خانواده فراهم کنند. در ماده ۳ این قانون نیز صدا و سیما موظف شد برای ارتقای آگاهی‌های عمومی و تأمین سلامت کودکان و مادران، همچنین کل جمعیت، برنامه‌های آموزشی مناهبوا تهیه و پخش کند. از آنجا که وزارت بهداشت و درمان متوکی امر بهداشت و سلامت در کشور محسوب می‌شود، از همان سال‌های ابتدایی، مطرح شدن موضوع تنظیم خانواده را جزء اولویت‌های کاری خود قرار داده، با بسیج همگانی دستگاه‌ها و مراکز درمانی، بودجه و امکانات، در جهت سرویس‌دهی رایگان به مردم برای کنترل جمعیت اقدام کرد.

○ مراکز فعال در تنظیم خانواده

مراکزی که در آن برهه برای تنظیم خانواده فعال شدند، عبارتند از:

- **وزارت آموزش و پرورش** از طریق وارد کردن مفاهیم جمعیتی و مسئله بهداشت باروری در کتب رسمی کشور در دوره‌های راهنمایی و دبیرستان در درس علوم اجتماعی و زیست‌شناسی، فعالیت گسترده‌ای انجام داد. البته در بحث آموزش برنامه کشوری تنظیم خانواده، بر آموزش جوانان و

گزارش کارشناسی واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» ♦ ۱۶۹

نوجوانان با هدف ارتقای سطح آگاهی در زمینه جمعیت و تنظیم خانواده و بهداشت باروری در راستای قانون تنظیم خانواده تأکید شده است که این مسئله متون درسی دانش آموزان همه مقاطع، به خصوص مقطع تحصیلی سوم دبیرستان تا دانشجویان دانشگاه‌ها و سربازان پادگان‌ها را شامل می‌شود. (محمودی‌فر و همکاران، ۱۳۸۸، ص ۵۷)

- **مراکز مشاوره قبل از ازدواج** که تحت نظارت معاونت بهداشتی سه دانشکده علوم پزشکی (ایران، تهران، شهید بهشتی) فعال هستند و از منابع و امکانات خاصی مانند ارائه کتاب، فیلم یا جزوات استفاده کرده و به برگزاری کلاس‌هایی برای زوج‌های در شرف ازدواج اقدام می‌کنند.
- **انجمن تنظیم خانواده؛** انجمنی غیر دولتی^۱ که در سال ۱۳۷۴ تأسیس شد و فعالیت‌هایی را برای ترویج و ارتقای سطح بهداشت باروری در جامعه انجام داده است. این انجمن به فعالیت آموزشی، تحقیقاتی، تبلیغاتی، مشاوره‌ای و اجرایی پرداخته، عضو فدراسیون بین‌المللی تنظیم خانواده و تحت حمایت مالی و فکری آن است.

○ فعالیت سازمان‌های بین‌المللی

ردپای فرهنگ غرب و سازمان‌های بین‌المللی از راهبرد و سیاست‌های مدون در برنامه تنظیم خانواده و تدوین کتب، سرویس‌دهی مالی و اقتصادی و حتی نیروی انسانی به کشورهای مختلف جهان سوم و کشورهای در حال توسعه تا دخالت‌های علمی مانند برپایی سمینار، برگزاری کنگره‌های ملی و بین‌المللی خاص هر کشور و همچنین نشست‌های علمی و تأسیس انجمن‌ها و غیره، مشهود است. سازمان‌های بین‌المللی خود را موظف به انجام اقداماتی در زمینه تنظیم خانواده در کشورهای مختلف از جمله ایران دانسته، با برنامه‌ریزی از پیش تعیین شده در کشورهای در حال توسعه و کشورهای جهان سوم اقدام می‌کنند. (کنسله‌رای، ۱۳۸۶، ص ۱۰۸)

سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۸۶ م. با شعار « سرمایه‌گذاری روی زنان، کلید آینده است » و در سال ۱۹۸۴ با شعار « زنان جهان را تغذیه کنید »، توصیه‌هایی را ارائه کرد که علاوه بر آموزش، حذف موانع مشارکت زنان، فراهم آوردن فرصت‌ها در تصمیم‌گیری، رهبری و اولویت دادن به برنامه تنظیم خانواده و گسترش خدمات در این خصوص، به افزایش کمک‌های بین‌المللی در ارتباط با برنامه تنظیم خانواده نیز اشاره‌هایی کرده است. (همان، ص ۱۱۰)

صندوق جمعیت ملل متحد^۱ از دهه ۱۹۷۰م. فعالیتش را آغاز و تاکنون چندین طرح ملی را در کشور ایران به اجرا درآورده است. همکاری این سازمان با مراکز علمی و آموزشی ایران در تدوین کتب آموزشی، بسیار مشهود است و دور از انتظار نیست که اندیشه‌ها و تفکرات غربی در این کتاب‌ها انعکاس پیدا کنند. بی‌تردید، تنها اصرار بر آموزه‌های دینی می‌تواند مانع هر تغییری شود. (خدای، ۱۳۸۶)

▪ پیشینه طرح آموزش تنظیم خانواده در آموزش عالی

○ پیشنهاد واحد عمومی جمعیت و تنظیم خانواده

طبق ماده ۲ قانون تنظیم خانواده مصوب ۲۶ اردیبهشت ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی، وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و وزارت فرهنگ و آموزش عالی موظف به ایجاد رشته تحصیلی در زمینه تنظیم خانواده شدند. در فاصله زمانی سال‌های ۷۳-۱۳۷۲، بحث واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» از سوی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مطرح شد و تداخل آن با موضوع واحد درسی «دانش خانواده» (پیشنهاد شورای فرهنگی - اجتماعی زنان)^۲ باعث شد این شورا پیگیری‌های متعددی را در راستای هماهنگ کردن این دو واحد انجام دهد. اما با وجود تلاش‌های فراوان، نتیجه‌ای حاصل نشد؛ زیرا هدف از درس «جمعیت و تنظیم خانواده» این بود که با دانش‌افزایی دانشجویان، از سیر صعودی جمعیت جلوگیری شود و واحد درسی «دانش خانواده» درصدد بود تا بینش و مهارت نسبت به تشکیل و مدیریت خانواده را به دانشجویان منتقل کند. با توجه به اینکه افزودن دو درس عمومی به صورت همزمان، در سقف واحدهای اجباری مشکل ایجاد می‌کرد، لذا درس «دانش خانواده» به صورت عمومی - اختیاری ارائه شد. پیرو مصوبه جلسه ۲۶ اردیبهشت ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی، شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت بهداشت و درمان، افزایش واحد درسی جمعیت و تنظیم خانواده را به ارزشی‌ک تا دو واحد به مجموعه دروس عمومی همه رشته‌های تحصیلی در دوره‌های کاردانی و کارشناسی و کارشناسی ارشد پیوسته در همه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی سراسر کشور، در دستور کار خود قرار داد و بالاخره در آذرماه ۱۳۷۶ در جلسه ۳۵۰ شورای مذکور، ارائه واحد درسی جمعیت و تنظیم خانواده در گروه دروس «الزامی - عمومی» برای همه رشته‌ها، به ارزش دو واحد نظری بدون پیش‌نیاز و در ۳۴ ساعت به تصویب رسید و پس از اعلام تأیید سرفصلها از سوی گروه پزشکی، به صورت الزامی برای دانشجویان ورودی ۷۸-۱۳۷۷ با امضای وزیر فرهنگ و آموزش عالی وقت، طی نامه‌ای در تاریخ ۳ آذر ۱۳۷۶ به تمامی دانشگاه‌ها ابلاغ شد.

۱. UNFPA

۲. یکی از شوراهای اقماری شورای عالی انقلاب فرهنگی.

○ سرفصلهای درس جمعیت و تنظیم خانواده

سرفصل‌های این درس عبارتند از: پیشینه تنظیم خانواده در ایران و جهان؛ تعریف تنظیم خانواده - اهمیت، اهداف و راهبردهای آن در ایران و جهان؛ جنبه‌های اپیدمیولوژی بهداشت و حرکات جمعیت؛ سیاست‌های جمعیتی - ضوابط و معیارهای مسائل جمعیتی؛ تأثیر تنظیم خانواده و فاصله‌گذاری در سلامت و بقای مادران و کودکان؛ روش‌های مختلف پیشگیری از بارداری؛ استفاده از روش‌های نوین در پیشگیری از بارداری؛ نحوه ارتباط با مردم برای ارائه خدمات بهداشتی و تنظیم خانواده؛ تأثیر آموزش در برنامه‌های تنظیم خانواده؛ برنامه‌ریزی بهداشت و تنظیم خانواده؛ ارزشیابی برنامه‌های بهداشت و تنظیم خانواده.

○ بازنگری سرفصلها

وزارت فرهنگ و آموزش عالی با همکاری وزارت بهداشت و درمان اقدام به تهیه کتاب‌هایی با سرفصل‌های مصوب کرد که در همه رشته‌ها و دانشگاه‌ها، اعم از دولتی و غیر دولتی و آزاد اسلامی تدریس می‌شود. اگر چه اطلاع‌رسانی و ارتقای سطح آگاهی دانشجویان در سراسر کشور از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، اما اشکالاتی محتوایی در کتابها وجود دارد که ممکن است به دلیل نمونه‌برداری از روشها و شیوه‌های آموزشی سایر کشورها باشد که همخوان با فرهنگ و ساختار اجتماعی آن کشورها بوده و در ساختار فرهنگی و اجتماعی ایران جایگاهی ندارد. توجه به این امر، متضمن بازنگری جدی سرفصل‌ها و همچنین تدوین کتب جدید است. کتبی که طی سال‌های گذشته در دانشگاه‌های سراسر کشور تدریس شده‌اند، عبارتند از:

- جمعیت - توسعه و بهداشت باروری؛ دکتر حبیب‌الله زنجانی، دکتر محمد میرزایی، دکتر کامل شادپور و دکتر امیر هوشنگ مهریار، نشر و تبلیغ بشری؛
 - جمعیت و تنظیم خانواده؛ دکتر اکبر بربریان با مقدمه دکتر ملک منصور اقصی، انتشارات نور دانش؛
 - جمعیت و تنظیم خانواده؛ مهندس پرورش حلم‌سرشت و مهندس اسماعیل دل‌پیشه، انتشارات چهر؛
 - جمعیت و تنظیم خانواده، ارتباط و آموزش، احمد اخویسی، نشر کانون گسترش علوم.
- شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، کتب مورد استفاده استادان در تدریس واحد عمومی جمعیت و تنظیم خانواده را طی سال‌های ۸۱-۱۳۸۰ را بررسی کرد و معلوم شد این کتاب‌ها از حیث محتوا و نحوه ارائه، نیازمند بازنگری در سرفصل‌ها و متون است. این شورا پس از بررسی جامع و دقیق کتب مذکور و استخراج اشکالات، ضمن اطلاع‌رسانی به مسئولان مربوط در خصوص نتایج کار، اصلاح سرفصل‌های مصوب را به وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی پیشنهاد کرد.

○ اشکال‌های محتوایی کتب

- آموزش آناتومی و فیزیولوژی دستگاه تناسلی زن و مرد به طور بسیار دقیق و جزئی؛
- توضیح و تشریح وسایل مختلف و روشهای متعدد جلوگیری از بارداری به صورت ریز و دقیق؛
- تجویز برخی راهکارهای خلاف شرع و عرف؛ از جمله: ارائه خدمات لازم برای زنانی که ازدواج نکرده‌اند، زنانی که بیش از یک شریک جنسی دارند و در معرض خطر ابتلا به بیماری‌های مقاربتی هستند و... (بربریان، ۱۳۸۰، صص ۱۲۴-۸۸)

○ اشکال‌های اجرایی آموزش

- مختلط بودن کلاس‌ها؛
- عدم طبقه‌بندی مطالب آموزشی جمعیت‌شناسی و تنظیم خانواده از سوی استادان؛ (این ایراد به علت ذوجی بودن مطالب درسی که شامل جمعیت‌شناسی و مطالب بهداشتی و پزشکی است، به وجود آمده است.)
- بهره‌مندی بسیاری از استادان دانشگاه از جزوات نوشته شده به وسیله افراد متعدد. (بسیاری از جزوات، تنها به آموزش فیزیولوژی و آناتومی دستگاه تناسلی و موارد استفاده از روش‌های جلوگیری از بارداری بسنده کرده‌اند.)
- پس از پیشنهاد بازنگری جدی سرفصل‌ها از سوی شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، جلسات متعددی در فاصله زمانی مشخص در شورای عالی برنامه‌ریزی و شورای دبیران وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و همچنین وزارت فرهنگ و آموزش عالی برگزار شد و در نهایت، در جلسه مورخ ۱۳ بهمن ۱۳۸۰ شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی، بازنگری سرفصل‌ها و کتب درسی به تصویب رسید و مقرر شد این کار به وسیله دبیرخانه علوم پایه صورت پذیرد و با نظرخواهی از دانشگاه‌ها و دانشجویان، مدرسان حوزه‌های مرتبط با معاونت سلامت و معاونت آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و شورای فرهنگی - اجتماعی زنان و همچنین با توجه به محتوای دروس دبیرستانی و عملکرد مراکز مشاوره قبل از ازدواج، سرفصل‌های جدید تدوین و تهیه شود.
- در مصوبه مذکور آمده است:
- «در بازنگری سرفصل‌ها بر جنبه جمعیتی و مشکلات ناشی از افزایش آن تأکید شده و به مسائل حقوقی خانواده (محتوی دانش خانواده پیشنهاد شورای زنان) در حد اختصار توجه گردد و به مباحث آناتومی و فیزیولوژی دستگاه تولید مثل در حد اختصار اشاره شده و در بحث آموزش روشهای پیشگیری از بارداری،

گزارش کارشناسی واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» ♦ ۱۷۳

ضمن رعایت/اختصار حتماً رعایت عفاف و مسائل فرهنگی - اجتماعی و شرعی صورت گیرد». در این جلسات، تمامی نمایندگان دستگاههای مرتبط با موضوع، موظف شدند سرفصل‌های پیشنهادی خود را اعلام کنند. شورای فرهنگی - اجتماعی زنان نیز پیشنهادهای خود را بر اساس درس پیشنهادی «دانش خانواده» ارائه داد؛ زیرا در این واحد درسی، مباحث تنظیم خانواده به شکل مستتر مطرح شده است. در جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی، برای اعلام سرفصل‌های پیشنهادی به منظور اصلاح، تنها مبحث «تعریف خانواده و انسجام آن» در سرفصل‌های بخش بهداشت باروری لحاظ شد. البته رعایت اختصار و عفاف در توضیح روشهای پیشگیری از بارداری رعایت نشد؛ به صورتی که در سرفصل‌ها، توضیح انواع روشهای پیشگیری از بارداری حدود سه ساعت در مقابل یک ساعت دانش خانواده قرار گرفت. بر اساس گزارش شورای اسلامی شدن مراکز آموزشی؛ در جلسه‌ای که به منظور اصلاح سرفصل‌ها در شورای معین شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکیل شد، پس از اعلام نظر کارشناسی شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، توافق شد: از آنجا که مراکز مشاوره قبل از ازدواج نیز زیرمجموعه وزارتخانه بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار دارند، باید این وزارتخانه همه اطلاعات مندرج در کتب را زمان ازدواج به دختران و پسران جوان ارائه دهد تا آنان پس از ازدواج، در صورت تصمیم به تنظیم خانواده، به مراکز بهداشتی مراجعه و ضمن مشاوره با آنان، روش مناسب را انتخاب کنند. ضمن آنکه آموزش روش‌های پیشگیری از بارداری نیز وظیفه وزارت فرهنگ و آموزش عالی نیست و در واقع نوعی موازی‌کاری با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است که ارائه‌دهنده خدمات و مشاوره در زمینه تنظیم خانواده است. پس از اعلام این موضوع، مجدداً شورای فرهنگی - اجتماعی زنان مصوبه شورای عالی برنامه‌ریزی را مطرح کرد و در همین راستا جلساتی ترتیب داده شد تا مدافعه بیشتری بر روی سرفصل‌ها صورت پذیرد. سپس نظرات تکمیلی شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، معاونت سلامت و علوم پایه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در مورد محتوای درس دانش خانواده که طی نامه شورای عالی برنامه‌ریزی وزارتخانه بهداشت در تاریخ ۲۰ مرداد ۱۳۸۱ از شورای زنان خواسته شده بود و همچنین پیشنهادهای متفرقه، به وسیله اعضا در جلسات متعدد بررسی و مطالعه شد و در نهایت، به میزان یک ساعت مباحث مربوط به دانش خانواده در سرفصل‌های این واحد درسی مورد استفاده قرار گرفت و در سایر موارد، تغییری حاصل نشد.

○ ادامه بازنگری سرفصل اولیه

از آنجا که در روند بازنگری همچنان مبحث تنظیم خانواده با اولویت بیشتری از دانش خانواده برای دانشجویان در نظر گرفته شده بود و به دلیل اینکه شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت بهداشت نیز زیر نظر

شورای عالی انقلاب فرهنگی جلسات خود را تشکیل می‌داد و تصمیمات نهایی را اتخاذ می‌کرد، مقرر شد تا از این پس، تمامی جلسات در شورای اسلامی شدن مراکز آموزشی برگزار و با نظارت شورای عالی انقلاب فرهنگی پیگیری شود. این جلسات، متشکل از نمایندگان شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، شورای اسلامی شدن مراکز آموزشی و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی بود. پس از این تصمیم، با جمع سه گروه، سرفصل‌های نهایی به تصویب رسید.

در این سرفصل‌ها بر خلاف سرفصل‌های اولیه درس تنظیم خانواده، به جای اختصاص یک ساعت به موضوع دانش خانواده، به میزان شش ساعت از این مباحث در درس مزبور گنجانده شد و شش ساعت نیز به درس بهداشت و تنظیم خانواده اختصاص یافت که در این بحث نیز به ذکر برخی از روش‌های پیشگیری از بارداری در قسمت ایمنی روشها، با رعایت عفاف در گفتار و جوانب اخلاقی و با تأکید بر عدم استفاده از عکس و توضیح تصویب شد.

▪ پیشنهاد تألیف کتاب «دانش خانواده»

شورای فرهنگی - اجتماعی زنان به عنوان مسئول سیاست‌گذاری در امور فرهنگی - اجتماعی زنان در سطح کلان جامعه، پیش از تصویب واحد درسی تنظیم خانواده، دو واحد درسی با عنوان «دانش خانواده» را پیشنهاد کرده بود. سرفصل‌های این واحد درسی عبارتند از: تعریف خانواده، اهمیت و ضرورت تشکیل خانواده، وظایف و کارکرد خانواده، شرایط ایجاد خانواده سالم، معیارهای انتخاب همسر و بسیاری دیگر از سرفصل‌های مهم و قابل استفاده برای دختران و پسرانی که ابتدای زندگی هستند.

بعد از مصوبه شورای اسلامی شدن مراکز آموزشی مبنی بر تصویب سرفصل‌های نهایی درس تنظیم خانواده و جمعیت، در جلسه‌ای از جلسات شورای معین شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز توافق شد کتاب مناسبی از جهت پرداختن به مباحث جامعه‌شناسی افزایش یا کاهش جمعیت و اثرات و تبعات آن و استفاده از راه‌های جلوگیری از بارداری به عنوان یک راه کنترل جمعیت، در حد اختصار و با رعایت عفاف کامل و جدایی دختر و پسر در برگزاری کلاس‌های دانشجویی، تهیه و به بازار عرضه شود.

همچنین در جلسه ۸۸ شورای اسلامی شدن دانشگاه‌ها مورخ ۷ مرداد ۱۳۸۲ مقرر شد کتابی به ارزش یک واحد بر اساس سرفصل‌های مصوب شورای اسلامی شدن مراکز آموزشی از سوی سازمان سمت که عهده‌دار مطالعه و تدوین کتب دروس عمومی علوم انسانی در دانشگاه‌هاست، تهیه و با نظارت این سازمان و همکاری برخی استادان متخصص و متعهد تدوین شود. در انتها با همکاری آقایان: دکتر حسین محمودیان، دکتر شرفی، دکتر آجری و دکتر خوشبین، کتاب مورد نظر با نام «دانش خانواده» تألیف و به

گزارش کارشناسی واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» ♦ ۱۷۵

عنوان مرجع درسی واحد «تنظیم خانواده و جمعیت» طی نامه مورخ ۱۵ تیر ۱۳۸۳ از طرف معاونت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به وزیر محترم اطلاع داده شد و با نامه شماره ۱۱/۴۸۵۵ دفتر وزیر، تدریس کتاب مذکور به تمامی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی دولتی و غیر دولتی ابلاغ شد.

○ محاسن کتاب

برخی از مزایای کتاب دانش خانواده عبارتند از: نگارش متن به صورت وزین و علمی؛ دسته‌بندی مناسب سرفصل‌ها؛ برخورداری از روند موضوع مناسب در متن؛ رعایت اخلاق در نوشتار در موضوع روشهای پیشگیری از بارداری؛ پرداختن به موضوع ازدواج دانشجویی و تشویق آنان به تشکیل خانواده.

○ اشکال‌های کتاب

کتاب دانش خانواده نیز خالی از اشکال نیست که برخی از آنها عبارتند از: عدم ارتباط عنوان کتاب «دانش خانواده» با عنوان مصوبه مجلس شورای اسلامی (جمعیت و تنظیم خانواده)؛ استفاده از مفهوم «بهداشت باروری» با معنای متفاوت به جای «حقوق باروری»، طبق مصوبه شورای اسلامی شدن دانشگاه‌ها؛ شباهت عنوان کتاب با پیشنهاد شورای فرهنگی - اجتماعی زنان مبنی بر ایجاد واحد درسی با عنوان دانش خانواده؛ تداخل بحث بیماری‌های مقاربتی در مباحث بهداشت باروری بر خلاف مصوبه شورا؛ عدم رعایت اختصار در بیان روشهای پیشگیری از بارداری؛ عدم استفاده از احکام شرعی مربوط به پیشگیری از بارداری و قوانین حقوقی مربوط به سقط جنین؛ مطرح کردن بهداشت باروری کودکان و نوجوانان به جای بهداشت باروری زنان (همان گونه که کشورهای غربی بحث باروری را از کودکی مطرح می‌کنند، در این کتاب نیز بارداری‌های ناخواسته، سقط جنین و بیماری‌های مقاربتی در بحث بهداشت نوجوانان مطرح شده است)؛ طرح مسئله عدم ازدواج در سنین پایین به طور غیر مستقیم و تشویق به ازدواج دیر هنگام. (هر چند تحصیل در روند تربیت فرزند حائز اهمیت است؛ اما ضرورتاً اشتغال برای زن مطرح نیست. لذا عنوان این مطلب که «ازدواج و حاملگی در سنین پایین، فرصت تحصیلی و شغلی را می‌گیرد»، درست نیست و احتمال دارد دختران را از ازدواج به موقع باز دارد).

○ ارزیابی و نظارت بر آموزش کتاب

بعد از تهیه و تدوین کتاب دانش خانواده، شورای اسلامی شدن مراکز آموزشی موظف شد در اجرای صحیح مصوبه مساعدت کند تا از آثار منفی احتمالی ناشی از تدریس سایر متون که برای این امر در برخی دانشگاه‌ها ارائه می‌شود، جلوگیری شود.

گزارش‌های ارسالی از دانشگاه‌های مختلف به این مرکز پیرامون محتوای درسی، نحوه تدریس، نوع برگزاری کلاس‌ها، نوع سرفصل‌های ارائه شده و سلیقه‌ای عمل کردن استادان، موجب شد تا در سال ۸۴- ۱۳۸۳ چگونگی استفاده استادان از کتاب دانش خانواده بررسی شود. این تحقیق در برخی دانشگاه‌ها به صورت اتفاقی انجام شد که نتایج آن بررسی به قرار ذیل است:

- از بین ۲۶ دانشگاه که در ترم اول سال تحصیلی، این واحد درسی را ارائه کرده بودند، تنها دو دانشگاه از کتاب «دانش خانواده» به عنوان مرجع درسی استفاده می‌کردند و سایر دانشگاه‌ها از جزوات پراکنده یا کتاب‌های مختلف و حتی برخی با شرایط نامطلوب استفاده کرده‌اند؛
 - به علت اینکه عنوان درس جمعیت و تنظیم خانواده، شامل دو موضوع متفاوت است و استادان یا متخصص جامعه‌شناسی یا متخصص در پزشکی می‌باشند، لذا برخی مباحث به صورت غیر تخصصی بیان می‌شود. به هر تقدیر، پس از اعلام نتایج بررسی مذکور، طی برگزاری جلسات متعدد شورای اسلامی شدن دانشگاه‌ها، موارد ذیل در سال ۱۳۸۵ مقرر شد:
 - ارائه درس جمعیت و تنظیم خانواده در سال آخر تحصیلی دانشجویان؛
 - تدریس کتاب «دانش خانواده» انتشارات سمت به عنوان تنها متن درسی؛
 - دقت در انتخاب استادان از سوی دانشگاه‌های سراسر کشور؛ با در نظر گرفتن صلاحیت‌های شخصی در کنار تخصص و استفاده از یک تیم آموزشی برای تدریس این درس که شامل تخصص‌های ذیل باشد:
 - آموزش بخش جمعیت‌شناسی توسط جامعه‌شناس؛
 - آموزش نظام و اخلاق خانواده توسط استاد معارف؛
 - آموزش بهداشت باروری و تنظیم خانواده توسط پزشک متخصص.
 - برگزاری مجزای کلاس‌ها برای دانشجویان دختر و پسر در حد مقدور.
- این مصوبه طی نامه مدیر کل دفتر وزارتی وزارت بهداشت و درمان به معاون آموزشی وزارتخانه در تاریخ ۲۱ آبان ۱۳۸۵ و ابلاغ آن توسط معاون آموزشی وزارتخانه به دانشگاه‌های علوم پزشکی طی نامه مورخ ۲۳ آبان اجرایی شد.

▪ بررسی محتوایی کتاب‌های تنظیم خانواده پس از بازنگری

در این قسمت، نتایج ارزیابی کتابهای تألیف شده بعد از تصویب سرفصلهای شورای اسلامی شدن دانشگاهها، بیان خواهد شد؛ البته ضروری است ابتدا بهداشت باروری و رابطه آن با تنظیم خانواده به اجمال تبیین شود.

○ تعریف بهداشت باروری

بهداشت باروری، سلامت کامل جسمی، روانی و رفاه اجتماعی در همهٔ امور مربوط به سیستم باروری انسانی در تمامی مراحل زندگی، از دوران جنینی و تولد تا دوران سالمندی را شامل می‌شود. موضوع بهداشت باروری وقتی مطرح می‌شود که انسان‌هایی در جامعه باشند که از نظر فرایند تولید مثل، سالم بوده، تا بتوانند افراد سالمی را به عنوان نسل آینده به وجود آورند، باید نگرش خود را کلان‌تر کرده و دورهٔ جنینی، پس از زایمان، نوزادی، کودکی، نوجوانی، بلوغ و جوانی و بعد از آن، زمان استفاده از روش‌های پیشگیری از بارداری و وسایل تنظیم خانواده و سپس میانسالی و سالمندی را مورد توجه قرار داد (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۸۷)

کنفرانس قاهره با الگوبرداری از نظر سازمان جهانی بهداشت دربارهٔ سلامت، بهداشت باروری را «حالتی از آسایش کامل جسمی، روانی، اجتماعی دربارهٔ همهٔ موضوع‌های مرتبط با دستگاه تولید مثل» تعریف کرده است؛ یعنی انسان حق دارد تولید مثل کند و تصمیم بگیرد چه وقت، چگونه و چند بار صاحب فرزند شود. چنین اختیاری سبب می‌شود زن و مرد حق داشته باشند در این باره آنچه را لازم است، بدانند (نجانی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۲۱)

طبق گزارش کنفرانس بین‌المللی جمعیت و توسعه که در سال ۱۹۹۴ م. در قاهره برگزار شد، همهٔ کشورها موظف به ارائهٔ خدمات بهداشت باروری در سنین مناسب، به همهٔ افراد از طریق نظام مراقبت‌های بهداشتی - درمانی در اسرع وقت و حداکثر تا سال ۲۰۱۵ شدند. موضوعات مورد بحث در بهداشت باروری عبارت است از: بهداشت دوران بلوغ؛ بررسی قبل از ازدواج؛ خدمات تنظیم خانواده؛ بهداشت جنسی؛ خدمات مربوط به مراقبت‌های دوران بارداری و پس از آن؛ مراقبت دوران نوزادی و کودکی؛ درمان ناباروری؛ پیشگیری و درمان سرطان شایع زنان؛ بهداشت دوران یائسگی؛ مشارکت همه‌جانبه در بهداشت باروری و حقوق بهداشت باروری. (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۸۸)

○ بهداشت باروری یا تنظیم خانواده

پس از کنفرانس جهانی جمعیت و توسعه که در سال ۱۹۹۴ م. به ابتکار صندوق جمعیت سازمان ملل در قاهره تشکیل شد، واژهٔ بهداشت باروری، جایگزین برنامه‌های تنظیم خانواده شد و طیف گسترده‌تری از سلامت انسان را در تعهد دولت قرار داد (نجانی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۲۱). در این راستا، تمام نویسندگان کتب، به مباحثی خارج از سرفصل‌های مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی (۱۳۷۲) و همچنین مصوبهٔ شورای اسلامی شدن مراکز آموزشی پرداختند. متأسفانه استادان در حوزهٔ تنظیم خانواده به جای آنکه با توجه به شرایط فکری و فرهنگی جامعهٔ ایران به نگارش کتاب بپردازند، به تبعیت و کپی‌برداری از آموزش‌ها و روش‌های غربی بسنده کردند؛

زیرا این کتاب‌ها از ممیزی سازمان سمت به عنوان عهده‌دار تدوین کتب دروس عمومی، عبور نکرده و مواردی مانند تشریح و توضیح بیش از حد متعارف در خصوص آناتومی و فیزیولوژی دستگاه تولید مثل و ارائه توضیحات بسیار جزئی در خصوص یک روش پیشگیری از بارداری در آنها دیده می‌شود که حاکی از بی‌توجهی استادان به قوانین مصوب در کشور است. کتاب‌هایی که هم تجدید چاپ شده به جای آنکه طبق قانون، سرفصل‌ها را رعایت و در گویش و گزینش مطلب، بهترین‌ها را انتخاب کنند، متأسفانه ویراست‌های اخیر آنها از سال‌های گذشته نامناسب‌تر شده و حتی مطالب جدید مورد نظر را در لابه‌لای مطالب اصلی گنجانده‌اند. با نگاهی به سرفصل‌های مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی در سال ۱۳۷۲، عناوینی همچون موارد ذیل در متن کتب هست که بر اساس موضوعات بهداشت باروری تنظیم شده است:

- تنظیم خانواده در ادیان مختلف؛ (گوهری، ۱۳۸۴، ص ۶۸؛ سهرابی، ۱۳۸۶، صص ۹۹-۹۱)
- اعتیاد؛ (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۲۲۹-۲۲۳؛ محمودی‌فر و همکاران، ۱۳۸۸، ص ۱۵۶)
- بیمارهای مقاربتی؛ (محمودی‌فر و همکاران، ۱۳۸۸، صص ۱۵۵-۱۳۷)
- توضیح و تشریح اندام‌ها؛ همان، ص ۱۰۵-۱۰۰؛ آینه‌بند و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۲۶-۲۴؛ ذاکری، ۱۳۸۵، ص ۵۶)
- فیزیولوژی دستگاه تولید مثل؛ (ذاکری، ۱۳۵۸، ص ۵۱؛ آینه‌بند و همکاران، ۱۳۸۷، صص ۵۸-۴۸)
- توضیح روابط جنسی و زناشویی به صورت بسیار جزی و مفصل؛ (آینه‌بند و همکاران، ۱۳۸۷، صص ۷۸-۷۶)
- سقط جنین به عنوان یک روش نوین پیشگیری؛ (گوهری، ۱۳۸۴؛ ص ۱۳۴)
- تشریح و توضیح مفصل در خصوص روش‌های پیشگیری؛ (آینه‌بند و همکاران، ۱۳۸۷، صص ۱۰۹-۱۰۸؛ محمودی‌فر و همکاران، ۱۳۸۸، صص ۱۰۳-۱۰۱)
- داروشناسی و اعلام داروهای مختلف در کاهش و افزایش میل جنسی؛ (ذاکری، ۱۳۸۵، صص ۸۵-۸۴)
- مراحل ارگاسم و اوج لذت جنسی به همراه تصاویر هر مرحله؛ (آینه‌بند و همکاران، ۱۳۸۷، صص ۴۷-۴۶)
- ارائه روش‌های غیر متداول آزمایش نشده بر روی انسان؛ (سهرابی، ۱۳۸۶، ص ۱۴۴)
- استفاده از تصاویر. (آینه‌بند و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۲۴، ۴۶، ۴۷، ۱۰۹، ۱۳۶ و ۱۵۸؛ محمودی‌فر و همکاران، ۱۳۸۸، صص ۱۰۱، ۱۰۴، ۱۰۵ و ۱۱۴)

○ محتوای کلی برخی از کتب

- در یکی از کتاب‌های منتشره که تعدادی از اعضای هیئت علمی در ۱۱۶ صفحه نگاشته‌اند، حدود ۱۰۰ صفحه از آن به مبحث تنظیم خانواده اختصاص دارد که به تشریح تفصیلی اندام‌های جنسی و روش‌های

گزارش کارشناسی واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» ♦ ۱۷۹

پیشگیری از بارداری با تعداد زیادی از تصاویر پرداخته و در بخش انتهایی نیز یکی از مواد مخدر را توضیح داده است. (محمودی فر و همکاران، ۱۳۸۸)

- در ۱۲ فصل از کتاب دیگر با ۴۰۷ صفحه و ۱۴ فصل، به جزئی ترین مباحث و مطالب در خصوص آناتومی و فیزیولوژی دستگاه تولید مثل و حتی بیان احساسات انسان در امر آمیزش و همچنین روش های پیشگیری از بارداری و موضوعات پیرامونی آن به صورت بسیار مفصل پرداخته شده؛ به صورتی که هر فصل از کتاب به توضیح یک روش اختصاص دارد. این کتاب جزء مفصل ترین کتب در خصوص مسائل جنسی (آئینقند و همکاران، ۱۳۸۵)

- در کتاب دیگری با اشاره به بحث خانواده و ازدواج، خانواده مستقل و گسترده و انواع دیگر آن بررسی شده و در ادامه، به بحث تنظیم خانواده و تفکرات ادیان مختلف همچون: مسیحیت، یهود، بودا، هندو، زرتشت و اسلام در خصوص تنظیم خانواده پرداخته است. البته در بخش تنظیم خانواده، رعایت عفاف و اختصار شده، اما این کتاب با ۱۹۲ صفحه و شش فصل، در آخرین فصل خود (۷ صفحه) به طور مفصل به روش های پیشگیری از بارداری پرداخته است. چاپ نهم این کتاب، حکایت از پرفروش بودن آن (دهرایی، ۱۳۸۶)

- کتاب دیگری با ۱۷۹ صفحه و هشت فصل، پس از ۱۰ سال چاپ و ۱۴ نوبت تجدید چاپ، در سال ۱۳۸۹ نیز مجدداً تجدیدنظر شده است. با بررسی سرفصل های درس تنظیم خانواده، معلوم می شود این کتاب به موضوع بهداشت باروری اختصاص دارد. در چاپ جدید این کتاب، بحث روش های پیشگیری از بارداری مانند چاپ های قبل است و قدری از تصاویر بهره برده است. (زنجان و همکاران، ۱۳۸۹)

- کتابی دیگر با ۲۳۵ صفحه، قدری در روش های پیشگیری از بارداری، رعایت اختصار را کرده؛ در یک فصل از آن به تمام موضوعات مرتبط با بهداشت باروری پرداخته و تنها در زیرمجموعه بررسی های قبل از ازدواج (تیتراصلی) قدری به معیارهای انتخاب همسر و خانواده سالم پرداخته است (تیتراصلی). البته در سرفصل اول کتاب، نامی از خانواده ذکر نشده است. در بخش ضمیمه نیز بحث اعتیاد، انواع آن و روش های مصرف مواد مخدر بیان شده است. این کتاب نیز از پرفروش ترین کتب بوده و در یک سال، ۱۳ نوبت به چاپ رسیده است. (حسینی، ۱۳۸۹)

- نمونه دیگر از این دست، کتابی است شامل ۹ فصل و در ۱۷۹ صفحه که فقط در فصل اول آن با ۲۳ صفحه به موضوع جمعیت شناسی پرداخته و بقیه کتاب به مبحث تنظیم خانواده اختصاص یافته است. به طور مثال، یک فصل کامل به آناتومی و فیزیولوژی زن و فصل دیگر به فیزیولوژی مردان پرداخته و در فصل دیگری نیز موضوع آمیزش و لذت جنسی بررسی شده است. نکته مهم تر اینکه، همه موارد آناتومی، فیزیولوژی روابط جنسی و زناشویی را به صورت بسیار جزئی توضیح داده و تمامی داروها و غذاهای

بالا برندهٔ میل جنسی را بیان کرده است. روی جلد آن نوشته شده: «نکات کاربردی و علمی این کتاب به سؤالات خوانندگان که شاید پرسیدن آن امکان ندارد، پاسخ می‌دهد.» (ذاکری، ۱۳۸۵)

▪ پیشنهادها

برخی از دانشگاه‌های سراسر کشور به مصوبهٔ شورای اسلامی شدن دانشگاه‌ها اهمیت داده و کتاب انتشارات سمت را برای تدریس انتخاب کرده‌اند؛ اما عدم استفادهٔ بسیاری از دانشگاه‌ها از کتاب «دانش خانواده»، از یک سو نشان‌دهندهٔ عدم توجه وزارتخانهٔ بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و نیز استادان دانشگاه به اجرای مصوبات رسمی کشور است و از سوی دیگر، نشان از اشکال در عنوان کتاب است. بنابر این، با توجه به گزارش ارائه شده، پیشنهادهای ذیل برای اصلاح این واحد درسی ارائه می‌شود:

- تقویت کیفیت مباحث و کارکرد مراکز مشاورهٔ قبل از ازدواج، البته پس از تغییر نام آنها به «مراکز مشاورهٔ حین ازدواج» و آموزش تمام مسائل مربوط به ازدواج و روابط زناشویی؛
- مقید کردن مراکز در رسمی بودن آموزش‌ها و الزامی کردن دوره‌های آموزشی برای زن و شوهرهای جوان و لزوم کسب مجوز وسیلهٔ زوجین با سازوکارهای لازم؛
- پرداختن به افزایش و کاهش جمعیت از نظر علمی (نه تنها فقط افزایش جمعیت) و معایب و محاسن هر یک در کتب دروس عمومی برای همهٔ رشته‌ها و تنها ارائهٔ آموزش مبانی نظری در ارتباط با تنظیم خانواده، بدون ذکر روش‌های پیشگیری از بارداری؛
- حذف واحد درسی «جمعیت و تنظیم خانواده» یا تبدیل آن به واحد درسی عمومی - اختیاری، از تمامی رشته‌های دانشگاهی (غیر از رشته پزشکی) و تصویب واحد درسی «دانش خانواده» پیشنهادی شورای فرهنگی - اجتماعی زنان با عنوان «آموزش مفاهیم خانواده» یا عنوانی مناسب‌تر برای بیان اهمیت و جایگاه حقیقی خانواده؛
- در صورت تداوم این واحد درسی، اصلاح سرفصل‌ها و نظارت جدی بر چاپ کتب با موضوع تنظیم خانواده؛
- نظارت مستقیم و تأیید سازمان سمت به عنوان چاپ‌کنندهٔ کتب عمومی دانشگاهی، در خصوص کتب تألیفی تنظیم خانواده قبل از چاپ.

منابع

- آینه‌بند، ندا؛ غفوریان بروجردنیا، مهری(۱۳۸۷)؛ مبنای جمعیت و تنظیم خانواده تهران: آیتز.
- بربریان، اکبر(۱۳۸۰)؛ جمعیت و تنظیم خانواده، تهران: مؤسسه فرهنگی نور دانش.
- جهانفر، محمد(۱۳۸۰)؛ جمعیت و تنظیم خانواده، تهران: جهان فرهنگی.
- حسینی، سید مجتبی(۱۳۸۹)؛ جمعیت و تنظیم خانواده تهران: حکیم باشی.
- خدّامی، نرگس(۱۳۸۶)؛ «نقد و بررسی متون آموزشی دانشگاه دربارهٔ تنظیم خانواده»، قم: ماهنامه حوراء، ش ۲۴.
- ذاکری، علیرضا(۱۳۸۵)؛ جمعیت و تنظیم خانواده، تهران: شرح.
- زنجانی، حبیب‌الله؛ میرزایی، محمد؛ شادپور، کامل؛ مهریار، امیر هوشنگ (۱۳۸۹)؛ جمعیت - توسعه و بهداشت باروری، تهران: بشری.
- سهرابی، ایوب (۱۳۸۶)؛ خانواده، جمعیت و تنظیم خانواده، تبریز: اختر.
- صادقی پور رودسری، حمیدرضا؛ تحویل‌داری، سوسن (۱۳۸۳)؛ کنترل جمعیت و تنظیم خانواده، تهران: نواندیشان آریا.
- گوهری، حسین(۱۳۸۴)؛ جمعیت و تنظیم خانواده، تهران: ساحل اندیشه (سات).
- محمودی‌فر، یوسف؛ اسماعیلی، حسین؛ صالحی، کمال؛ روحی، مریم (۱۳۸۸)؛ درسنامه جمعیت و تنظیم خانواده، تهران: جامعه‌نگر.

